

# DEN INNOVATIVE IDEOLOG I POLITISK HISTORIE

## MOGENS GLISTRUP SOM CASE

■ MICHAEL KUUR SØRENSEN

### INDLEDNING – KRITIKKEN AF DEN KLASSISKE IDÉHISTORIE

I denne artikel vil det blive belyst, hvordan Quentin Skinners begreb om den innovative ideolog kan overføres til den politiske historie – og i den forbindelse fokuseres på, hvilke analytiske muligheder dette greb rummer for den politiske historie. Dette spørgsmål besvares i artiklen ved en toleddet strategi. I den første del præsenteres Quentin Skinners metode, reception samt overvejelser omkring, hvordan begrebet kan appliceres til den politiske historie fra et fokus på politisk filosofi. I den sidste del vises det, hvordan det modificerede begrebsapparat kan gøres frugtbart i en konkret case, hvor Mogens Glistrups sproglige magt belyses gennem den af Skinner tilvejebragte analysestrategi.

Quentin Skinner, der er tidligere professor ved Cambridge University, har igennem en årrække beskæftiget sig med konkrete idéhistoriske studier af især renæssancetænkere og med en gentænkning af den idéhistoriske metodologi. I denne artikel vil der blive sat fokus på Skinners metodologiske og metodiske engagement, der stammer fra hans møde med den i hans samtid klassiske måde at bedrive idéhistorie på. Skinner ønskede at gøre op med den tilgang til idehistorie, der handlede om at nærlæse en række større værker og filosoffer uden at kontekstualisere deres begreber, ord og pointer. Quentin Skinner har siden sit indflydelsesrige værk, *Meaning and Understanding in the History of Ideas* fra 1969 været anset som en af de ledende figurer i det, der kaldes Cambridge-skolen, der netop er kendetegnet ved kontekstualiseringen af sprog og begreber.<sup>1</sup> Internationalt set har der været en lang reception og debat om Skinners metodologiske standpunkt,<sup>2</sup> hvor han på dansk især er blevet introduceret i idéhistoriske sammenhænge.<sup>3</sup>

---

<sup>1</sup> En anden markant figur, der bør nævnes, er John Pocock og hans berømte værk, *The Machiavellian Moment*.

<sup>2</sup> Det gælder bl.a. værker af Mark Bevir, Martin van Gelderen, Iain Hampsher-Monk, John Pocock, Kari Palonen, Melvin Richter og Hans Erich Bödeker, der alle forholder sig til Skinners metode.

<sup>3</sup> Tidsskriftet *Slagmark* havde i 2001 et temanummer omhandlende Quentin Skinner, se *Quentin Skinner og Intellektuel Historie – Slagmark* 33, 2001, særlig Tore Eriksen og Peter C. Kjærgaard: "Quentin Skinner – fra idéhistorie til intellektuel historie", s.11-22. Desuden

Skinner's forskning har i det store og hele beskæftiget sig med renæssancefilosofi og diskussionen af republikanske dyder, opkomsten af den moderne stat og frihedsidealer. Med undersøgelserne viser han, hvorledes en række begreber i Renæssancen har en kontekstafhængig mening. Pointen er, at fortidige begreber kun kan forstås med kendskab til den debat, hvori de blev frembragt.<sup>4</sup> I forbindelse med studierne udarbejdede han en idé om, at centrale aktører på bestemte tidspunkter søgte at ændre det ideologiske landskab ved at omdefinere en række centrale begreber, så det understøttede deres politiske eller filosofiske projekt. Disse aktører gav han betegnelsen "innovative ideologer". I denne artikel vil jeg vise, hvordan dette begreb kan være relevant for den politiske historie, og jeg vil inddrage et dansk eksempel på en innovativ ideolog med Mogens Glistrups entré på den politiske scene i 1970'erne. De greb, den innovative ideolog gør brug af, er ikke kun anvendelige, når der er tale om renæssancefilosofi og -politik, men også i studier af moderne politisk historie.<sup>5</sup>

#### DEN INNOVATIVE IDEOLOG

Begrebet 'den innovative ideolog' er i Skinner's optik den tænkere, som konfronterer de givne konventioner, og som forsøger at legitimere en ny politisk dagsorden. I den proces med at legitimere og overtale sine potentielle opponenter eller den bredere offentlighed, har den innovative ideolog tre redskaber at gøre brug af:

- 1) Aktøren kan indføre nye ord og begreber i den politiske debat, der legitimerer et politisk projekt. En ny form for misbilligelse eller ny form for positiv billigelse, der tilvejebringes ved brugen af nye ord.
- 2) Aktøren kan omskrive et ord, der normalt bruges til enten at udtrykke misbilligelse, billigelse eller neutralitet, til at legitimere det politiske projekt.<sup>6</sup>
- 3) Ideologen kan gøre modstanderne af sit politiske projekt opmærksomme på, at en række af de moralske principper, de normalt hylder, er til stede i det af ideologen foreslåede politiske projekt. Opponenternes anke mod et bestemt politisk projekt stemmer derfor ikke overens med de gode ting, det politiske projekt vil medføre.<sup>7</sup>

---

Frank Beck Lassen og Mikkel Thorup (red): *Quentin Skinner, politik og historie – en tekst-samling*, København: Hans Reitzels Forlag 2009.

<sup>4</sup> Se blandt andet Quentin Skinner: *Foundations of Modern Political Thought Vol. 1: The Renaissance*, Cambridge: Cambridge University Press, 1978.

<sup>5</sup> Her knytter jeg implicit an til den antagelse, at Skinner hovedsageligt har beskæftiget sig med politiske filosoffer, som kan indeholdes i et meget bredt begreb om politisk historie, men som her anses for at være en anden øvelse end at beskæftige sig med moderne politik og politikere.

<sup>6</sup> Quentin Skinner, "Some Problems in the Analysis of Political Thought and Action", *Political Theory*, 2 (3), 1974, s. 296-297.

<sup>7</sup> Skinner, "Some Problems", s. 298.

De tre elementer udgør den innovative ideologs handlingsrum. Hvor de sidste to greb peger på en omskrivning af eksisterende begreber, ord og handlinger til fordel for aktørens projekt, henviser det første greb til lanceringen af nye begreber og slagord. De sidste to greb hænger også sammen med Skinners senere interesse i at forstå 'retoriske omskrivninger' af centrale begreber.<sup>8</sup> Skinners tre greb kommer til at være omdrejningspunktet i denne artikel og vil blive appliceret senere til en konkret case.

I forskningens diskussioner af Skinner har der været en tendens til at fokusere på de to sidste greb, der tager udgangspunkt i, at den innovative ideologs hovedopgave er at omskrive det eksisterende vokabular, som her den finske professor Kari Palonen:

The point in an innovation is not to attempt to do too much at the same time...The innovating ideologist is neither a utopian nor a Realpolitiker, but someone who deals with 'untoward' claims by using some possibilities as resources which are recognized as being available in the situation but which are not commonly used to alter the situation.<sup>9</sup>

Selvom Palonen også nævner muligheden for, at den innovative ideolog kan søsætte nye begreber, bliver det tildelt en marginal rolle. Den del af den innovative ideologs handlemuligheder, der omhandler lanceringen af nye begreber og slagord, er derfor udelukket af Palonens definition af innovation. Den indskrænkede definition af den innovative ideolog går også igen i den danske introduktion til Quentin Skinners idéhistoriske metode.<sup>10</sup> Ser vi nærmere på Skinners egen fortolkning af begrebet, fremgår det dog i hans oprindelige artikel, hvori begrebet lanceres, at det at søsætte nye begreber eller ord er et af de redskaber, ideologen har til sin rådighed: "He may try to introduce some wholly new and favorable evaluative-descriptive terms into the language".<sup>11</sup>

Når Skinners definition af den innovative ideolog først og fremmest er anvendt i en noget amputeret form, skyldes det, at Skinner i sit arbejde ikke har beskæftiget sig meget med frembringelsen af nye ord og begreber.<sup>12</sup> Det gør det imidlertid ikke mindre væsentligt at have for øje, at det oprindelige begreb om den innovative ideolog henviser til flere strategier end de, der senere er blevet kanoniseret – til dels af Skinner selv. Skinner kaldte ligefrem lanceringen af nye begreber i den oprindelige

<sup>8</sup> Kari Palonen: *Quentin Skinner – History, Politics, Rhetorics*, Cambridge: Polity Press, 2003, s. 162.

<sup>9</sup> Palonen, *Quentin Skinner*, s. 52.

<sup>10</sup> Lassen & Thorup, *Quentin Skinner*, s. 34-35.

<sup>11</sup> Skinner, "Some Problems", s. 296.

<sup>12</sup> Det er blandt andet i værker som Quentin Skinner: *Hobbes and Republican Liberty*, Cambridge: Cambridge University Press 2008 og i Quentin Skinner: *Liberty Before Liberalism*, Cambridge: Cambridge University Press 1998, at Skinner bruger ideen om retoriske omskrivninger af især det republikanske frihedsbegreb.

artikel for 'an extremely crude device'.<sup>13</sup> Det er måske rigtigt, når der fokuseres på politisk filosofi i Renæssancen, men det er muligt, at dette 'uraffinerede redskab' er mere anvendeligt for politikere end for filosoffer, der ofte diskuterer grundlæggende begreber på et højt abstraktionsniveau som f.eks. frihed, staten, det gode, det værende osv. En nærliggende antagelse er, at det er Skinners empiri, der har forårsaget et stærkere fokus på de retoriske omskrivninger end på lanceringen af nye begreber. Derfor skal den første strategi, der henviser til lanceringen af nye begreber og slagord, have samme status som de to andre strategier, der blev nævnt ovenfor, i hvert fald når man bevæger sig ind på den politiske histories område.

Men hvordan kan man identificere en innovativ ideolog? Er det alle politiske aktører der er innovative, eller skal man opfylde nogle bestemte kriterier? Til det kan man svare, at de fleste politikere gør brug af de ovennævnte analytiske greb fra tid til anden, men at der selvfølgelig er aktører, der gør mere brug af dem end andre. Innovation skal derfor mere forstås som et skalabegreb end en absolut kategori. Man kan således forestille sig, at en aktør bruger en eller to af strategierne, men ikke den tredje. Et andet spørgsmål er, hvordan man som historiker kan opdage, hvornår en aktør benytter de tre strategier? Her er ideen, at man ud fra den politiske kontekst kan identificere, om der er tale om innovation i den betydning, det er givet ovenfor. Quentin Skinner taler om, at man kan identificere de tre greb i forhold til de politiske konventioner, der gør sig gældende på et bestemt tidspunkt.

#### IDEOLOGEN OG KONVENTIONERNE

For at vide, hvordan en aktørs politiske eller filosofiske standpunkt relaterer sig til andre standpunkter i samtiden, er det nødvendigt at identificere de samtidige konventioner. Konventioner refererer til en række implicite antagelser og herskende praksisser, der fungerer som en ramme, hvori den innovative ideolog har mulighed for at manøvrere.<sup>14</sup> "We need to focus not merely on the particular text in which we are interested but on the prevailing conventions governing the treatment of the issues or themes with which the text is concerned", skriver Skinner.<sup>15</sup> For at vide, om der er tale om en innovativ ideolog, er det derfor nødvendigt at klargøre, hvordan aktøren, der er i fokus, søgte at ændre på nogle af de gængse begreber, eller hvordan aktøren søsatte nye begreber i forhold til de eksisterende konventioner.

Skinner har til dette formål hentet afgørende inspiration fra sprogfilosofferne J.L. Austin og John A. Searle,<sup>16</sup> der opdeler sprogets funktioner i lokutionære, illokutionære og perlokutionære handlinger. Lokutionære handlinger henviser til et ord eller begrebs betydning. Hvad refererer for eksempel begrebet 'staten' til? Hvad

<sup>13</sup> Skinner, "Some Problems", s. 296.

<sup>14</sup> Palonen, *Quentin Skinner*, s. 41.

<sup>15</sup> Quentin Skinner: *Regarding Method: Visions of Politics*, Cambridge: Cambridge University Press, vol. 1, 2002, s. 102.

<sup>16</sup> Skinner, *Regarding Method*, s.103 og 105-106.

refererer begrebet 'hund' til osv. Det er der for så vidt ikke noget revolutionerende i. Den afgørende pointe for talehandlingsteoretikerne Austin og Searle var, at sproget også havde et performativt niveau. Det betyder i praksis, at en ytring som 'isen er tynd' samtidig er en handling, nemlig en advarsel til modtageren af ytringen om ikke at gå ud på isen. Dermed har sproget et kontekstuel lag, der ikke kan identificeres i selve sætningen 'isen er tynd', men som kræver en forståelse af den illokutionære handling; hvormed menes den ønskede intention med ytringen – i dette tilfælde, at det er en advarsel mod at gå ud på isen. Hvis modtageren forstår den illokutionære handling, forstår han således, at det er en advarsel. Hvis vedkommende forstår advarslen og undlader at gå ud på isen, vil man i talehandlingsteorien sige, at ytringen har haft den ønskede perlokutionære effekt – at den illokutionære handling er blevet udført med succes. Hvis modtageren alligevel begiver sig ud på isen, har advarslen slået fejl, og den ønskede perlokutionære effekt er udeblevet.

For Skinner er pointen med at forstå de givne konventioner, at man derved kan iagttage den illokutionære handling, som en aktør lancerer med et værk eller et politisk standpunkt. For Skinner er det ikke kun en afdækning af, hvad der siges, men hovedsageligt et fokus på *hvordan* og *hvorfor* en bestemt ytring siges.<sup>17</sup> Med andre ord skal man undersøge, hvad en politisk aktør gjorde med de ord, han eller hun sætter i spil. Mod hvem og med hvilket formål for øje? Dette kræver et eksempel.

Machiavelli mente, for at tage et af Skinners eksempler, at lejhære altid underminerer friheden. Det første led i undersøgelsen skal således søge at klarlægge, hvad Machiavelli forstod ved 'lejhære' og 'frihed' på det lokutionære (semantiske) niveau. Ud over dette niveau skal vi ifølge Skinner også undersøge, hvad Machiavellis illokutionære handling var med ytringen, dvs. intentionen. Hvis man undersøger den samtidige litteratur omhandlende emnet og finder ud af, at Machiavellis synspunkt var et, der ofte florerede, kan man sige, at den illokutionære handling (intentionen) i ytringen var at udvise enighed med den gængse opfattelse, at støtte op om de traditionelle argumenter imod lejhære, at vise støtte til dem, der havde den samme holdning osv. På den anden side kunne det også være tilfældet, at man ved undersøgelsen af den historiske kontekst fandt, at udsagnet slet ikke var brugt. I dette tilfælde vil Machiavelli have gjort op med en gængs forståelse af lejhæres funktion og for eksempel gendrive ideen om, at de var fordrende for frihed og fred. Disse fortolkningsmuligheder kræver en forståelse af konteksten, af de samtidige konventioner om lejhæres rolle, for at forstå hvad det er, Machiavelli vil med det udsagn. Den illokutionære kraft, ytringens intention, hænger derfor sammen med en forståelse af ytringen i dens kontekst.

På samme måde er en politikers udsagn eller forslag på et givent tidspunkt som regel et indlæg i en debat, der enten støtter op om eller modsiger andre holdninger, alternative løsninger eller politiske programmer. Et politisk indlæg inde-

---

<sup>17</sup> Palonen, *Quentin Skinner*, s. 32.

holder et bestemt formål eller pointe, der er rettet mod samtidige holdninger – enten i form af støtte, enighed, uenighed eller lignende.<sup>18</sup> "We need to see it not simply as a proposition but as a move in an argument. So we need to grasp why it seemed worth making that precise move by way of recapturing the presuppositions and purposes that went into the making of it", skriver Skinner.<sup>19</sup>

For at knytte an til de tre greb, den innovative ideolog kan gøre brug af, kræver det således en forståelse af samtidens konventioner for at kunne identificere, om de bliver benyttet. I forhold til det første greb skal man derfor undersøge, om de begreber og slagord, der blev lanceret, stemmer overens med eller afviger fra samtidens konventioner. Dette kan gøres ved at se om aktøren, der er fokus for undersøgelsen, beskriver fænomener med andre ord end hans politiske modstandere, og at disse ord har en funktion i forhold til aktørens politiske projekt. På samme måde er det i forhold til det andet greb nødvendigt at vide, om den aktør, der er i fokus for undersøgelsen, reelt omskriver et ord, eller om han eller hun blot viderefører en gængs opfattelse. Før der er tale om en innovativ ideolog, skal der således finde en illokutionær handling sted, der forsøger at ændre et neutralt eller negativt ord til ét, der positivt støtter op om aktørens politiske projekt. Det samme gør sig gældende i forhold til det tredje greb, der blev introduceret. Her er det ligeledes vigtigt at forstå, at ideologen søger at kæde sit politiske projekt sammen med en række fordelagtige udfald, som det politiske projekt ikke normalt kædes sammen med. Omskrivningens intention eller den illokutionære handling retter sig således mod de aktører i konteksten, der ikke mener, at det politiske projekt vil føre noget godt med sig. Det er således helt afgørende for at benytte de tre greb, der blev introduceret i begyndelsen af artiklen, at man forstår disse som illokutionære handlinger med en bestemt intention, der er rettet mod at ændre nogle konventioner i samtiden.

## DEN INNOVATIVE IDEOLOG I DEN POLITISKE HISTORIE

Hvordan kan Skinners metode bruges i den politiske historie? Er der andre ting, man skal have sig for øje, når man ikke længere har at gøre med renæssancetænkere som Machiavelli? Eller er en direkte overførsel af metode mulig? En mulig anke i forhold til det nærværende forehavende er, at det i den politiske historie er nødvendigt at se på flere niveauer, end man gør i en filosofisk debat. En politiker er ikke altid involveret i en debat med en sluttet kreds af tænkere/politikere, men har principielt hele befolkningen som sin skueplads, alt efter styreform. For studiet af moderne politik er det således et empirisk spørgsmål, om den innovative ideolog havde lige stor succes med at formidle sine slogans, begreber og omskrivninger i 1) parlamentet/Folketinget, 2) politiske partier, 3) den politiske offentlighed/opinion (aviser, tv, radio). Sidst men ikke mindst kan man sige, at det politiske projekts illokutionære handlinger i sidste ende afgøres, når der afholdes

<sup>18</sup> Skinner, *Regarding Method*, s. 98.

<sup>19</sup> Skinner, *Regarding Method*, s. 115.

valg, og man kan derved vurdere i hvor høj grad politikerne formåede at 'sælge' det politiske program til vælgerne. Disse tre niveauer åbner op for en differentieret forståelse af den innovative ideolog og for at indflydelsen, når man kigger på den politiske historie, kan have forskellig indflydelse og udbredelse.

Når vi med Skinners idé om den innovative ideolog bevæger os over i den politiske historie, er det vigtigt at udvide Skinners første greb, der omhandlede lanceringen af nye begreber, til også at omfatte en kvantitativ analyse – for at analysere deres udbredelse eller 'impact' i samtiden. Den politiske historie kan ikke nøjes med en viden om, at Mogens Glistrup f.eks. fremkom med nye politiske slogans, men skal også have en viden om, i hvor høj grad disse ord fik en indflydelse i den samtidige debat.

### MOGENS GLISTRUP SOM EN INNOVATIV IDEOLOG

Som et konkret eksempel på denne metodes anvendelighed for den politiske historie frem for idéhistorie vises det nedenfor, hvordan Mogens Glistrups entré på den politiske scene med fordel kan analyseres med denne tilgang. Ideen er, at man med denne metode kan fange en række andre perspektiver på en politisk aktør som Mogens Glistrup end det, der almindeligvis optræder i historieskrivningen. Traditionelt er Mogens Glistrup med sin entré på den politiske scene beskrevet som en provokatør med en svulstig retorik, en anarkist eller som en systemkritiker, der samtidig ikke formåede at bedrive de store praktiske resultater. Glistrup blev isoleret politisk i Folketinget og var dårlig til at skabe alliancer og praktiske kompromisser.<sup>20</sup> Hvis man derimod tager Skinners begreb om den innovative ideolog og prøver at se på Glistrups argumentation, virkemidler og den sproglige magt, han gjorde brug af og tilegnede sig, fremtræder et andet billede end det, der er blevet tegnet i dele af historieforskningen.

Som beskrevet ovenfor er den innovative ideologs opgave at søge at legitimere et politisk projekt, der ikke er alment accepteret. Hvis vi kaster et blik på Glistrups politiske program er der ingen tvivl om, at han forsøgte at legitimere en politik, der ikke var alment accepteret, nemlig at afskaffe indkomstskatten. Med andre ord havde Glistrup til opgave at legitimere noget, der var alment kendt som illegitimt. Hvordan gjorde Glistrup det? Han benyttede bl.a. de tre greb, der er blevet introduceret ovenfor.

<sup>20</sup> Mogens Rüdiger og Hanne Rasmussen: *Danmarks Historie, bind 8: Tiden efter 1945*, København: Gyldendal 1990, s. 276. Se også Claes Kastholm: "Oprøret mod Formynderstaten", DR2, 12.06.2011, [http://www.dr.dk/DR2/D/Der\\_er\\_noget\\_galt\\_i\\_Danmark/De\\_6\\_film/kastholm.htm](http://www.dr.dk/DR2/D/Der_er_noget_galt_i_Danmark/De_6_film/kastholm.htm) (20.3.2014); Poul Villume: *Lavvækst og frontdannelse, Gyldendal og Politikens Danmarks Historie*, bd. 15, København: Gyldendal 2005; J.H. Petersen, K. Petersen og N.F. Christiansen (red): *Dansk Velfærdshistorie*, bd. 4, 2012, kap. 2 og Jørn Henrik Petersen, Klaus Petersen og Niels Finn Christiansen (red): *Dansk Velfærdshistorie*, bd. 5, Odense: Syddansk Universitetsforlag 2013, s. 89-91 samt Morten Hahn-Pedersen: *Historien om et nul – Mogens Glistrup og Fremskridtsbevægelsen 1971-73*, Odense: Odense Universitetsforlag 1981.

For systematikkenes skyld kan vi opstille de redskaber, en innovativ ideolog kan gøre brug af, og hvordan de tog sig ud hos Mogens Glistrup i praksis:

DEN INNOVATIVE IDEOLOG	GLISTRUP
1 Nye slagord, begreber, ord	a) Papirnusser b) Skrankepave c) Lovjungle d) Papirvælde e) Gammelpartier
2 Omskrivning fra misbilligelse til billigelse eller fra billigelse til misbilligelse	a) Skattesnydere er som jernbansabotører b) Umoralsk at betale skat c) Danmark for folket
3 Omskrivning der viser det politiske projekt som understøttende moralsk hensigtsmæssige handlinger/ favorable udfald	a) Bedre socialhjælp b) Lavere skat giver højere vækst

Figur 1. Sammenstilling af den innovative ideologs og Mogens Glistrups virkemidler

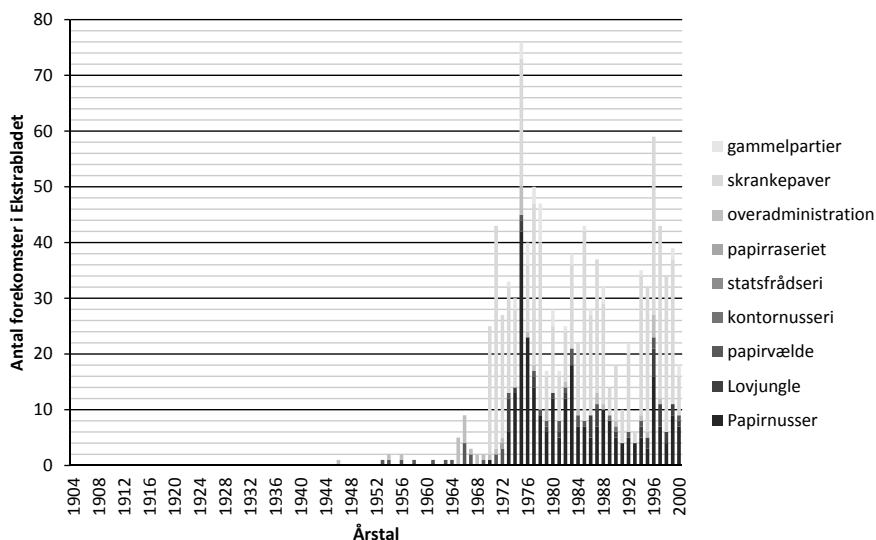
I Fremskridtspartiets første program fra april 1973 introducerede Mogens Glistrup således en række nye begreber, der var med til at støtte op om hans overordnede politiske projekt: At få afskaffet indkomstskatten. Glistrups begrebslige fornyelser, kendetegnet ved begreber som 'papirnusser', 'skrankepave' og 'lovjungle', var alle negativt ladede i forhold til det offentlige bureaukрати. Den illokutionære handling med at lancere disse begreber var at gøre folk opmærksomme på, at det offentlige bureaukрати ikke fungerede, at det var dyrt, at de offentlige skrankepaver misbrugte deres magt overfor borgerne, og at lovgivningen var uigennemskuelig.

Det kvantitative aspekt af undersøgelsen gør også, at man kan påvise, at de ord og begreber, Glistrup lancerede, ikke var konventionelle i tiden, der ledte op til Glistrups politiske engagement i 1972, og at de først fik en vis udbredelse efter hans tilsynekomst i dansk politik. Kvalitativt kan man efterfølgende gå ind og vurdere, hvordan de nye begreber var rettet imod de gængse opfattelser af det offentlige bureaukрати. I forlængelse kan man også analysere, hvorvidt de enkelte forekomster stammer fra Glistrup selv, fra omtale af Glistrup eller fra personer, der benytter Glistrups sprogbrug uden reference.<sup>21</sup>

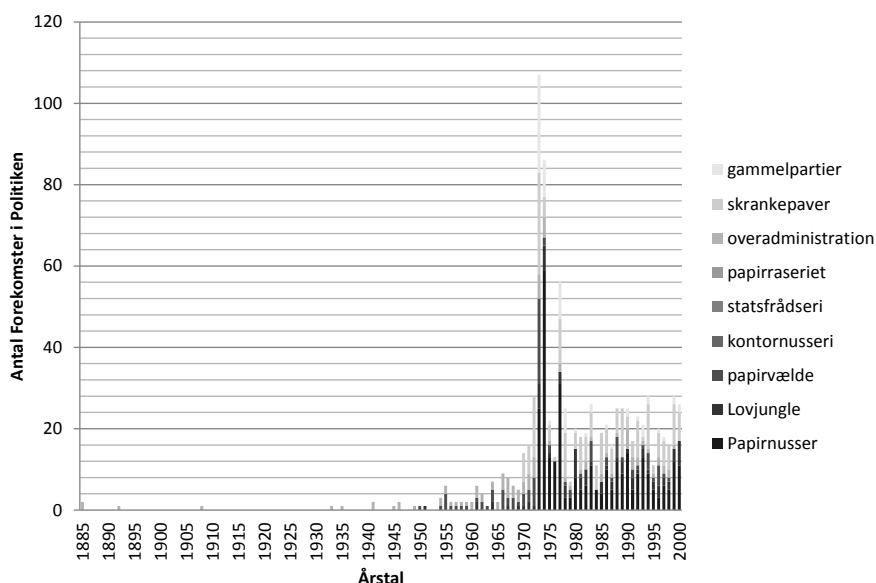
Hvis vi tager et af de mest benyttede begreber i ovenstående grafik, nemlig 'skrankepaver', havde det egentlig sin oprindelse fra en kampagne i 1970, hvor

<sup>21</sup> En sådan analyse kan dog ikke realiseres inden for rammerne af denne artikel.





Figur 2. Forekomsten af Mogens Glistrups ordbrug i den politiske offentlighed jfr. Ekstra Bladet. Kilde: Ekstra Bladet. Egen optælling.



Figur 3. Forekomsten af Mogens Glistrups ordbrug i den politiske offentlighed jfr. Politiken. Kilde: Politiken. Egen optælling.

*Ekstra Bladet* kørte en række historier mod skrankepaver i det offentlige.<sup>22</sup> Var Glistrup i så fald en innovativ ideolog, hvis han overtog et begreb fra *Ekstra Bladet*? Det afgørende er i denne henseende ikke, om Glistrup var den første i verden,

<sup>22</sup> Michael Kuur Sørensen: "Velfærdsstatens politiske anarkist - eksempler på Fremskridts-partiets politiske sprogstrategi 1973-1980", *European Journal of Scandinavian Studies*, 43(2), 2013, s. 258-267.

der sagde "skrankepave", men at det netop var Glistrup, der var den første, der benyttede begrebet til at legitimere et nyt politisk synspunkt: hans angreb på det offentlige bureaukрати og på indkomstskatten. Det er Glistrups politiske brug af begrebet til at legitimere et negativt syn på det offentlige, der gør ham til en innovativ ideolog. Antallet af forekomster af begrebet i *Politikens* arkiv tyder også på, at det først for alvor blev en del af den politiske offentlighed, da Glistrup benyttede det til at legitimere sit politiske projekt.

Det samme gør sig gældende med begrebet 'papirnusser'. Det var også kendt tilbage fra slutningen af 1950'erne,<sup>23</sup> men det var Glistrup, der først benyttede begrebet til at legitimere et bestemt politisk synspunkt, og det er det, der har gjort, at det begynder at fylde noget i den offentlige debat. Disse provokerende begreber, der blev lanceret af Glistrup, skal ses i lyset af det skred i synet på autoriteter, der havde fundet sted i slutningen af 1960'erne, hvor ungdomsoprøret og de tilhørende intellektuelle strømninger banede vejen for en mere direkte og svulstig retorik i den offentlige debat. Glistrup red således på toppen af en bølge af antiautoritære strømninger, der banede vejen for og muliggjorde hans succes med lanceringen af en række provokerende begreber.<sup>24</sup> Desuden var der også andre, der var ude i den offentlige debat med provokerende udmeldinger, såsom socialdemokraten Jørgen S. Dich, der mente, at det offentlige bureaukрати og deres interesseorganisationer havde udviklet sig til en herskende klasse.<sup>25</sup> Der var altså strømninger i samtiden, som Glistrup delvist lænede sig op af, og som kridtede banen op for et angreb mod et af velfærdsstatens fundament, nemlig indkomstskatten.

På samme måde var hans begreb 'gammelpartier' lanceret med den illokutionære handling at gøre befolkningen opmærksom på, at den virkelige skillelinje i dansk politik ikke stod mellem Socialdemokratiet og de borgerlige partier, men mellem Fremskridtspartiet og de andre. Ifølge Glistrup var den borgerlige politik blevet en afart af socialdemokratisk politik, og de borgerlige blev derfor slået i hartkorn med dem. Dette lå i forlængelse af den erfaring, vælgerne havde med en borgerlig regering, der havde sat danmarksrekord i skattestigninger fra 1968 til 1971 og således ikke havde formået at bryde med flere års stigende skattetryk. Begrebet 'gammelpartier' sigtede således mod en negativ erfaring med de etablerede partier som udgørende en samlet blok.<sup>26</sup>

Hvis vi ser på kvantiteten af de gange, disse begreber blev brugt i den politiske offentlighed, kan det ses, at Glistrup havde succes med sit foretagende. Ikke alle begreber var lige succesfulde, men i forhold til *impact*-faktoren kan det ses, at der har været en vedvarende brug af begreber, der stammede fra Glistrups politiske sprogbrug efter 1973. I forhold til det første greb kan vi dermed vise, at Glistrup

<sup>23</sup> Sørensen, "Velfærdsstatens politiske anarkist", s. 258-267.

<sup>24</sup> Villaume, *Lavvækst og Frontdannelser*, s. 57-76.

<sup>25</sup> Jørgen S. Dich: *Den Herskende Klasse*, Odense: Borgen 1973.

<sup>26</sup> Villaume, *Lavvækst og Frontdannelser*, s. 24-30.

var en innovativ ideolog i den forstand, at han lancerede en række nye begreber i den politiske kontekst, der havde til hensigt at fremme hans politiske projekt om at afskaffe indkomstskatten. Dette forhold kan ikke iagttages, med mindre man tager højde for at analysere sproglige nyskabelser og deres *impact* og forandring af det gængse politiske vokabular.

Hvis vi går videre til det næste greb, der omhandler det forhold, at en aktør kan forsøge at omskrive en illegitim handling til én, der i samtiden blev opfattet som legitim, er der også flere eksempler at hente fra Glistrups politiske virke. Det var blandt andet en sådan strategi, Mogens Glistrup lagde for dagen, da han omskrev skattesnyderi fra at være en umoralsk handling til en moralsk ønskværdig og efterstræbelsesværdig handling. Da Glistrup første gang trådte frem i DR's udsendelse 'Focus', harcelerede han mod det danske skattesystem. På et tidspunkt i interviewet søgte han at omskrive skattesnyderi til en positiv handling. Dette gjorde Glistrup ved at sammenligne 'skattesnydere' med de handlinger, jernbanesabotørerne udførte under den tyske besættelse af Danmark. Ligesom 'jernbanesabotørerne' var 'skattesnyderne' oprørere eller frihedskæmpere mod et uretfærdigt system. Den illokutionære handling, Glistrup bedrev her, var således at opfordre befolkningen til at gøre oprør mod den stat, der påtvang dem en alt for høj indkomstskat, på samme måde som jernbanesabotørerne gjorde oprør mod den tyske besættelsesmagt.<sup>27</sup> Skattesnydernes handlinger var dermed lige så retfærdige som de handlinger, jernbanesabotørerne foretog mod den tyske besættelsesmagt. Glistrup benyttede dermed en i samtiden alment anerkendt positiv terminologi, der henviste til besættelsestidens 'helte', for derefter at sætte dem i samme moralske bås som skattesnydere. Jernbanesabotørerne havde en positiv klang i befolkningen, for hvem besættelsestiden stadig var i klar historisk erindring. Det generelt accepterede positive, her jernbanesabotørerne, blev set som en mulighed for Glistrup til at legitimere skattesnyderes virke og sit eget politiske projekt om at få skatten ned.

Hvor Glistrup i ovenstående eksempel opfordrede befolkningen til at gøre oprør, anklagede han i samme interview borgerne for i det hele taget at betale deres skat. Mogens Glistrup påpegede i interviewet, at det generelt var "umoralsk at betale skat", og at en "krone betalt i skat er en krone betalt til fædrelandets fordærv". Glistrup ønskede med denne illokutionære handling at anklage de danskere, der betalte deres skat, for at være umoralske og endda bidrage til fædrelandets fordærvelse. Det var et udsagn, der brød med de daværende konventioner i en sådan grad, at daværende finansminister Poul Møller blev aldeles rasende og henvendte sig til formanden for Radiorådet, Knud Heinesen, for at få en forklaring

---

<sup>27</sup> Interviewet i 'Focus' er tilgængeligt på [www.youtube.com http://www.youtube.com/watch?v=aDfjsoCqzv4](http://www.youtube.com/watch?v=aDfjsoCqzv4) (20.3.2014).

på, hvorfor Glistrup havde fået lov til at opfordre til ulovligheder på landsdækkende TV.<sup>28</sup>

Et andet eksempel, der stammer fra 1979, hvor Fremskridtspartiet var kommet i Folketinget, omhandler en konflikt mellem Folketingets formand, socialdemokraten K.B. Andersen, og Fremskridtspartiets folketingsgruppe. Konflikten drejede sig i sin enkelthed om, at Folketingets formand flere gange havde påpeget, at det sprog, Fremskridtspartiet førte fra talerstolen, hørte hjemme på et offentligt toilet. På baggrund af denne konflikt rettede Mogens Glistrup et anklageskrift mod Folketingets formand til Folketingets Præsidium, hvori pointen var, at folketingsmedlemmerne burde tale folkets røst. Glistrup henviste til, at man burde tale i Folketinget, som Oskar Hansens berømte titel henviser til: "Danmark for Folket". Den illokutionære handling var her en anklage mod Socialdemokratiet om, at de ikke længere ytrede sig i folkets røst, selvom de påstod at være folkets parti. I stedet for at være en del af folket havde de vendt det ryggen og var blevet en del af magteliten. Den ønskede perlökutionære effekt, Glistrup dermed drog, var, at de der talte folkets sprog, var Fremskridtspartiet.<sup>29</sup> Her omskriver Mogens Glistrup sit parti til at være det egentlige folkeparti og anklager i samme øjemed Socialdemokratiet for at være et elitært parti.

Lad os til slut vende blikket mod det tredje greb, der blev beskrevet ovenfor. Grebet refererer til det forhold, at en ideolog kan gøre modstanderne af sit politiske projekt opmærksomme på, at en række af de moralske principper, de normalt hylder, er til stede i det af ideologen foreslåede politiske projekt.

Et eksempel på denne strategi blev fremført af Mogens Glistrup, da han betydede, at det også var Fremskridtspartiets ønske at give alle den bedste socialhjælp. Hermed søgte Glistrup at overbevise sine modstandere om, at Fremskridtspartiet ikke var et asocialt parti, som det i samtiden blev anset for at være. Men det var ikke socialhjælp i traditionel velfærdsstatslig henseende, der var på dagsordenen for Glistrup. Ifølge Glistrup var problemet, at den bedste socialpolitik ikke ville blive opnået i velfærdsstatens regi men ved at give virksomhederne bedre muligheder for at få folk i arbejde. I partiprogrammet fra april 1973, der var forfattet af Mogens Glistrup,<sup>30</sup> blev der lagt op til at de fleste sociale problemer ville forsvinde, når produktionen blev større:

Det gælder om, at de socialt svagstillede skal få forbedret deres levestandard mest muligt med mindst mulige pligtanstrengelser. Dette sker effektivest ved, at de produktive i frihed kan tjene godt. Det er derfor udmærket, hvis fabrikanter og godsejere kan øge deres indkomster – det er fra sådanne kilder, at de virkelig betydende for-

<sup>28</sup> Flemming Chr. Nielsen: *Anarkisten. En biografi om Mogens Glistrup*, København: Lindhardt og Ringhof 2000, s. 29.

<sup>29</sup> Sørensen, "Velfærdsstatens politiske anarkist", s. 258-267.

<sup>30</sup> Hahn-Pedersen, *Historien om et nul*, s. 52ff.

bedringer af de socialt dårligt stillede kår kommer. Har igangsætter den det godt, skabes gode arbejdspladser og nye produktioner. Så får arbejdsmanden og noget senere også de socialt handicappede det bedre. Derimod skaber offentligt bureaukrati ikke social fremgang.<sup>31</sup>

I citatet drejer Mogens Glistrup på det, man i datiden forstod som socialpolitik.<sup>32</sup> Hos Glistrup blev socialpolitikken en del af en erhvervsfremmende politik, der på sigt ville medvirke, at der var brug for alle på arbejdsmarkedet, også de der havde det sværest, nemlig de socialt udsatte. Den illokutionære handling var således ønsket om at gøre opmærksom på, at de også var progressive på det sociale område. Den ønskede perlokutionære effekt var således, at man ikke længere kunne anklage Fremskridtspartiet for at være asocialt.

På samme måde ønskede Fremskridtspartiet at vise, at gennemførelsen af en gradvis afskaffelse af indkomstskatten ville resultere i en højere nationalindkomst.<sup>33</sup> Her ønskede man dermed at knytte an til det i samtiden ønskværdige politiske udfald, nemlig at skabe en høj vækst og en høj beskæftigelse. Hvor man med Fremskridtspartiets politik ville få en nationalindkomst på 189 milliarder kr. i 1975-1976, ville man med 'gammelpartiernes' politik kun få 176 milliarder kr. Her var den illokutionære handling at påvise over for potentielle modstandere, at Fremskridtspartiets politik ville føre til en højere vækst og dermed en højere levestandard i befolkningen end de andre partiers. Fremskridtspartiets økonomiske politik ville derfor betyde en højere økonomisk vækst, som i datiden blev anset som et legitimt mål blandt de politiske partier. Med denne tekst forsikrede Fremskridtspartiet dermed sine modstandere om, at deres politik var bedre end de andres, hvad angik vækst og socialhjælp.

Til slut kan man så vurdere, om Glistrup fik illokutionær succes med sit politiske projekt. Hvis vi ser på de politiske partiers ageren i Folketinget lige efter jordsskredsvalget, står det klart, at samtlige partier fra højre til venstre i salen var indstillet på at sænke indkomstskatten.<sup>34</sup> Her var Glistrup succesfuld i forhold til at få overbevist de andre partier om, at skatten var kommet for højt op i løbet af 1960'erne. I forhold til vælgerne fik Glistrup i første omgang illokutionær succes med sit projekt og fik 15,9 % af stemmerne. Mere langsigtet var projektet dog samlet set en fiasko, idet partiet langsomt mistede terræn for til sidst at forsvinde som en politisk magtfaktor efter det mislykkede comeback for Mogens Glistrup ved folketingsvalget i november 2001.

<sup>31</sup> Fremskridtspartiet: *Det vil vi i Fremskridtspartiet*, April 1973, s. 3.

<sup>32</sup> Petersen, Petersen & Christiansen, *Dansk Velfærdshistorie* bd. 4, kap. 2.

<sup>33</sup> Michael Kuur Sørensen: "Glistrup på Fyn – fra protestbevægelse til parti med indflydelse", *Fynske Årbøger* 2012, s. 36-47.

<sup>34</sup> Sørensen, "Velfærdsstatens politiske anarkist", s. 258-267.

## KONKLUSION

Denne artikel har fulgt en toleddet strategi med henblik på at besvare spørgsmålet om, hvilke muligheder Quentin Skinners begreb 'den innovative ideolog' rummer for den politiske historie. I begyndelsen af artiklen redegjorde jeg for, hvordan Skinners metode rummer et potentiale for at analysere politiske legitimeringsstrategier, samt hvordan metoden med fordel kan udvides med et kvantitativt greb i forbindelse med dets anvendelse på moderne politik. Her lagde artiklen vægt på, at det er nødvendigt at operere med et bredere kildemateriale, når man analyserer politiske tænkere, samt at være sig bevidst, at politikere ofte er mere pragmatiske anlagte end politiske teoretikere. I næste led af artiklen blev denne 'omarbejdede' Skinner-metode appliceret til en konkret case, der omhandlede Mogens Glistrups sproglige nyskabelser. Her blev det pointeret, at Skinners metode både er relevant og effektiv til at opspore nyskabelser i det politiske sprog, deres 'impact' og omfang i samtiden. Desuden er metoden også effektiv til at identificere de retoriske omskrivninger, gennem hvilke Glistrup prøvede at legitimere sit politiske projekt. Glistrup var andet end en provokatør – han søsatte på godt og ondt en række begreber, der blev en vedvarende del af dansk politisk kultur og sprog, og han benyttede også flere sproglige strategier for at legitimere sin politik i konteksten. Studiet af Glistrup har ligeledes vist, at han søgte at positionere sin politik som legitim gennem en række interessante og vigtige omskrivninger af datidens normer og handlinger.

Selvom Glistrup formelt set ikke fik den store magt i Folketinget, bl.a. fordi de andre partier ønskede at isolere ham, var det ikke ensbetydende med, at han ingen magt havde. Det er ikke kun gennem lovgivningen, at man som politiker kan få magt. Det kan man også ved at søsætte nye og innovative begreber, som anskuer virkeligheden på en ny måde, bryder med gamle tankemønstre og ved at omskrive en række handlinger, der før blev anset som illegitime, til at være legitime.

Der er sjældent kun fordele ved at applicere en bestemt teori, og det gør sig også gældende i dette tilfælde. Sammenlignet med den tyske begrebshistoriske tradition har denne tilgang ikke den samme flair for at identificere store sproglige forskydninger over tid, da Skinners fokus ofte er på, hvordan en aktør handler indenfor en bestemt kontekst for på den måde at være i stand til at navigere i de samtidige konventioner. Værdiforøgelsen til den politiske historie er, at man med Skinners tilgang kan sætte fokus på, hvordan ideologisk innovation finder sted og hvordan ideologierne forandrer sig over tid som følge af ideologers handlinger.

MICHAEL KUUR SØRENSEN

ADJUNKT

CENTER FOR VELFÆRDSSTATSFORSKNING

SYDDANSK UNIVERSITET

**ABSTRACT****The Innovative Ideologist in Political History: Mogens Glistrup as Case**

In this article it is shown, both qualitatively and quantitatively, how Quentin Skinner's concept of the innovative ideologist can be of use for traditional political history. Skinner's concept of the innovative ideologist directs attention to three ways in which an actor can marshal legitimacy to policies that are not generally accepted in a contemporary setting. The first is to create a new set of political slogans, words or concepts that supports the political program of the actor. The second is to re-describe concepts in a way that is congenial to the actor's political program. The third way is to show that the policies the actor proposes will lead to outcomes that are generally seen as positive/morally desirable in the context. By means of an example from Danish political history the article shows how the right wing populist, Mogens Glistrup, attempted to legitimate his policies in the 1970s with the use of these strategies. For traditional political history this actor has been given a marginal role in Danish politics. This article shows how an actor like Mogens Glistrup becomes an interesting figure for historical research when directing attention to the way in which he tried to legitimate his policies in an unfavorable political environment.